

Žáci s problémovým chováním. Příčiny a konkrétní projevy „poruchového„ chování

Dítě jednotlivě i ve skupinách může působit problémy, které nezvládne ani nejzkušenější učitel. Hrozba trestem není účinná pokud se učitel pohybuje v profesionální rovině.

Vymezení problémového chování

Problémové chování - chování, které je pro učitele nepřijatelné. Dle výzkumů se na ZŠ i SŠ více vyskytuje u chlapců. Tato definice ukazuje na to, že problémové chování je problémovým chováním pouze proto, že se jako takové jeví učiteli, tzn. každý U jedinečný, co jednomu jako problém druhému se tak jevit nemusí.

Jeden vyžaduje při hodině naprosté ticho, někdo toleruje tiché mluvení mezi dětmi. Dalšímu nevádí, jestliže na něho žáci odpovědi vykřikují.

Problémové chování je do jisté míry závislé na pozorovateli. **Podoby problémového chování:**

- mluvení bez dovolení
- vyhýbání se práci
- zbytečný hluk
- odbíhání z lavic
- slovní uražení učitele
- ničení věcí
- fyzické násilí

S problémovým chováním žáků si učitel klade otázky, kterými zkoumá své vlastní chování. Po přezkoumání vlastního chování může učitel dojít k závěru, že základní příčinou obtíží je on sám. Např. tím, že vnímal urážku, kde nebyla, zbytečně na dětech hledal chyby, atd...

Prvním krokem k nápravě je změna vlastního chování.

Techniky modifikace chování

Může se objevit případ, kde na vině není učitel. Ve třídě může být dítě, které působí problémy ve všech hodinách. Mohou zde být děti, které soustavně narušují naprosto rozumné normy chování, děti, které dávají najevo neoblíbenost učitele, předmětu, organizaci hodiny, ještě dřív, než začala první vyučovací hodina. U takových dětí se používá technika = modifikace chování. Tyto techniky jsou uplatňovány ve speciálních školách a v klinické psychologii a můžou se úspěšně uplatnit i v normální škole. Modifikace není lékem, ale umožní učiteli chování dítěte pečlivě analyzovat a stanovit různé činitele, formulovat strategii k žádoucím změnám tohoto chování a sledovat tyto změny v jejich průběhu.

Tyto techniky jsou v podstatě založeny na OPERANTNĚ PODMIŇOVACÍM modelu, tzn. působí za předp., že chování, které je zpevňováno či odměňováno, bude pravděpodobně častěji opakováno, zatímco bude ubývat chování, jež zpevňováno není. Ve škole se neustále objevující druhy problémového chování zpevňují prostředím, toto zpevňování je vyjádřeno jejich přetrváváním.

Při práci s některou z technik musí učitel sestavit soupis způsobů chování, které u daného dítěte působí problémy. Ke každé z těchto položek, které nazýváme terčové chování, zapíše učitel, jak on sám na to obvykle reaguje. Např.:

Terčové chování	Odezva učitele
Dítě na počátku do třídy vstupuje s hlukem.	Učitel říká. „ Už jsem ti řekl, abys nedělal takový rámus“.

Důležité je zapsat každý konkrétní projev chování, který nám vadí. Může se protáhnout i na víc než 20 položek, nebude však nekonečný. Dítě zjevně vykazuje stejný

repertoár chování v každé hodině. Stejně tak může být překvapen, tentokrát svými stereotypními reakcemi.

Vznik nežádoucích způsobů chování

Možná některé děti pocházejí z domova, kde se operantním podmiňováním naučily, že jediným způsobem získání pozornosti dospělého je zlobení. Dítě to nemusí dělat vědomě. Chování dítěte proto není nutně úmyslnou snahou působit problémy učitelům, rodičům a jiným dětem, nýbrž podmíněnou odezvou, spjatou s potřebou získat pozornost. Proto dostalo chování název chování směřující k získání pozornosti. Bylo pokládáno za jednu z hlavních příčin problémů ve třídě.

Učitel může samozřejmě zjistit, že chování směřující k získání pozornosti má u některých dětí podobu sice nerušivou, avšak přesto působí obtíže. Např. dítě ve třídě chodí za učitelem, stále ho žádá o pomoc, i když ve skutečnosti nepotřebuje, nosí učiteli dárky,...takové chování je známkou, že potřebuje pomoc. uspokuje-li učitel jeho nároky zvláštním přidělem pozornosti, je dítě čím dál tím víc neodbytné, že začne U překážet v práci s ostatními Ž.

Některé děti naopak hledají pozornost u ostatních spolužáků. Zjistí, že jsou ve třídě neoblíbené, a zjistí, že opět operantním podmiňováním mohou získat určitou míru přijetí tím, když ukážou jak jsou tvrdé. A tak se snaží učitele zesměšňovat, neposlouchají ho nebo se k němu chovají drze.

Prvním krokem je sestavit soupis nežádoucího chování Ž a U reakcí. Druhým krokem je sestavit druhý soupis, tentokrát se všemi způsoby chování, které by měly být u daného dítěte či dětí podporovány, a opět ke každému z nich připsat svou vlatní odezvu.

Chování	Reakce učitele
Dítě na začátku hodiny vstupuje do třídy tiše.	U si s úlevou oddechne a obrátí se ke svým poznámkám, aby rychle začal.

Učitelovo jednání resp. reakce přináší trest v podobě ignorování. Dítě začne v příští hodině zase zlobit. Pozornost se odepre, jestliže dítě produkuje problémové terčové chování, a poskytne se, produkuje-li jeho žádoucí protějšek.

Postupně v průběhu času se může chování dítěte obrátit tak, že nežádoucí způsoby jsou nahrazeny žádoucími. Budou však nastávat recidivy.

Nověji někteří autoři prosazují ekobehaviorální (ekosystematický) přístup, který zdůrazňuje potřebu zkoumat celé prostředí, v němž chování probíhá (kontext chování). Pomůže se tak formalizaci směrnic pro analýzu a modifikaci všech stránek interakce mezi vnitřními motivy a vnějšími činiteli u dítěte.

Tento systém je založen na čtyřech hlavních výrocích:

- chování je určeno způsobem, jakým si jedinec každou danou situaci interpretuje
- často je více způsobů, jak lze jednu situaci smysluplně interpretovat
- změní-li se interpretace, změní se chování
- tato změna v chování pak ovlivní vnímání a chování ostatních

Ekobehaviorismus kombinuje kognitivní prvky s behaviorálními.

Ač stanovíme všechny nežádoucí způsoby chování a budeme pracovat na jejich odstranění, dítě nemusí vykazovat žádný ze žádoucích způsobů chování. Klíč spočívá b tzv. tvarování - zvolíme chování, které je nejpodobější chování skutečně žádanému, a to zpevňujeme místo něj.

Existují způsoby chování, které nelze ignorovat. doporučuje se postup tzv. dočasné vysazení kladného zpevnění. Jde např. o posláním dítěte za dveře. Všechny námitky vznesené proti tomuto opatření lze odstranit vytvořením tzv. izolační místnosti. Učitel ignoruje tam,

kde je jasné, že se dítě snaží upoutat pozornost, a reaguje tam, kde je dítě k nežádoucímu chování vedeno jinými důvody.

Učitelé ve skutečnosti dávají přednost užívání rozumu a přesvědčování a k modifikaci chování přistupují až tehdy, když předchozí způsoby selžou.

Ve speciálních školách, uzavřených společenstvích, kde má personál možnost ovládat život svých svěřenců ve značném rozsahu, je používána technika modifikace chování tzv poukazkový systém - dětem se dávají poukázky (kolečka, symboly do sešítku) pokaždé, když vykážou nějaké vyžadované chování, a přicházejí o ně ve chvíli, kdy vykážou chování nežádoucí. koncem stanoveného období mohou získat výměnou za své poukázky nějaké zpevnění, odměnu (koukání na televizi, vycházky,..). Tento systém je v podstatě „úmluvou o chování“.

Problémové děti se chovají problémově, protože se naučily, že to je pro ně jediný způsob, jak získat to, co chtějí. Naším cílem je jim pomoci se tyto způsoby odnaučit a aby místo toho zjistily, že společensky přijatelné chování může být mnohem lepším způsobem, jak získat žádanou odměnu.

Techniky modifikace chování lze používat jen u rušivě projevujících se dětí. Děti s duševními problémy mohou být definovány jako ty, které se vyvíjí tak, že to má nežádoucí vliv na ně nebo na druhé v jejich okolí. Do této skupiny patří také dítě společensky izolované nebo stranící se druhým, nejen jeho nápadněji projevující se spolužáky.

Techniky modifikace chování:

- vedou k tomu, aby si učitelé pozorně všímali vlastního chování a jeho účinků na děti

- ukazují, že pozorovatelé chování lze objektivně popsat, což zaměřuje pozornost učitele přesně na ty stránky počínání dítěte, jež je třeba změnit

- připomínají nám, že chování je naučené, což v podstatě znamená, že děti, které se ve třídě chovají nežádoucí způsobem, se tomuto chování naučily v důsledku nevhodných zkušeností z domova i odjinud

- upozorňují nás na tzv zákon účinku, tedy na skutečnost, že mnohé chování je naučeno (vědomě i nevědomě) prostě proto, že přináší nějaký žádoucí účinek

- ukazují, že chování lze změnit, pokud změním zpevňující výsledky, které jím byly dříve dosahovány

- zdůrazňují důležitost kontextu - děti se mohou chovat nežádoucí způsobem v důsledku své nesprávné interpretace prostředí, v němž se pohybují (ekobehavoorální přístup)

Někdy problémy s řízením a zvládnutím třídy nebývají vyvolány jen jednotlivci, ale celou třídou. Obecná pravidla pro U:

- zaujměte třídu
- vyvarujte se podivností
- buďte spravedlivý
- zábavní
- vyvarujte se zbytečného vyhrožování
- buďte dochvilní
- nepodléhejte hněvu
- vystříhejte se přílišné důvěrnosti
- poskytujte příležitosti pro odpovědnost
- usměřujte pozornost
- vystříhejte se pokoření dětí
- buďte ve střehu
- užívejte pozitivní smlouvy
- buďte si jisti

- mějte ve věcech pořádek
- ukážete, že máte děti rádi

Užívání trestu

Každé trestání nese svá rizika:

- může narušit vztah Ž k U, někdy i trvale, to platí zvláště je-li trest nespravedlivý nebo pokořující
- dítě si může vytvořit strategie, aby se trestu vyhlo, např. lhaní. Tato situace je potenciálně zlá pro dlouhodobý vývoj osobnosti dítěte, ale ohrožuje to i existenci důvěry mezi U a Ž
- trest přináší nežádoucí poučení, že silní smějí trestat slabší